

האקדמיה ללשון העברית

אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון

לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם מר אהוד בן־יהודה
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 1-5-400

- 1 א' בר־אדון : 28.6.1966 בביתו של מר אהוד בן־יהודה, בנו של אליעזר בן־יהודה.
- 2 א' בן־יהודה : בביתו של אליעזר בן־יהודה.
- 3 א' בר־אדון : נכון, בית אליעזר בן־יהודה, גר פה. מר אהוד בן־יהודה נולד ב־1897 וכפי שסיפר
- 4 לי קודם, למד בבית הספר, תחילה בבית אבא ואחר כך בבית הספר למל, של
- 5 עזרָה ולאחר מכן בגימנסיה העברית ומוריו היו טור סיני, רחל ינאית, יצחק בן
- 6 צבי ואחרים. עכשיו, לתולדות הדיבור העברי, כמוֹבן בבית אבא דיברו עברית.
- 7 א' בן־יהודה : כן, מובן מאליו.
- 8 א' בר־אדון : מה בדבר הסביבה?
- 9 א' בן־יהודה : הסביבה הייתה בהתחלה בילדותנו הרכה, הייתה מאוד לא עברית. ובעיקר
- 10 ז'רגונית, ייִדית, וְאִפִּילוּ העברים של הזמן ההוא, כשרצו באמת ליהנות מהחיים
- 11 הפרטיים וְמֵהֲרָגְלִי הגלות שלהם, דיברו קודם בגלוי ואחר כך בסתר, בשפה
- 12 היהודית. ולא רק שנהנו מלדבר בה אבל לפעמים הם עשו את זאת גם כן בכדי
- 13 לקנטר ולהרגיז את בן־יהודה כשהוא היה יכול להקשיב, עשו זאת בכוונה מפני
- 14 שרצו לראות את הפעולה שהם מְשִׁיגִים על ידי כך.
- 15 א' בר־אדון : מעניין מאוד. מי אתה זוכר היהודים מסוימים? בין הידועים?
- 16 א' בן־יהודה : כן, כן, אני זוכר אפילו את בן גוריון וְבֶן צְבִי וְרַחֵל ינאית, כשהיו עוברים ברחוב
- 17 כשהיו צעירים. מובן שיותר מאוחר הם כבר דיברו יותר ויותר עברית, אבל
- 18 כשאני שמעתי אותם מדברים גם כך, ואבא היה נרגז מאוד.
- 19 א' בר־אדון : מתי בערך זה היה?
- 20 א' בן־יהודה : זה היה בערך לפני שישים, שישים ש'.
- 21 א' בר־אדון : 1905, 1910?
- 22 א' בן־יהודה : כן, כך. בזמן הגרמניות של העזרָה ובזמן הגרמניות של הרצֶל וְכָל הדברים
- 23 האלה.
- 24 א' בר־אדון : אתם כמוֹבן כמו כל הילדים רציתם לשחק עם ילדים אחרים.
- 25 א' בן־יהודה : כן, ולא יכולנו מפני שהם לא דיברו עברית וְאִפִּילוּ אם הם כבר הִתְחִילוּ לדבר
- 26 עברית, הם היו קנאים דתיים וראו בהדיבור העברי שלנו של בית בן־יהודה,
- 27 חילול הקודש. חילול לשון הקודש, מפני שבהתחלה דיברו בכלל בהברה
- 28 אשכנזית, וְבֶן יהודה רצה דווקא את ההברה הספרדית. זה שהוא שֶׁחֲכַנִּיס דרך
- 29 אגב, את ההברה הספרדית להדיבור החי הישראלי של היום. אם כי זה לא היה

- 30 לא זו לא הייתה ההברה שלו, אבל הוא הסתגל והתעקש דווקא על הספרדית.
- 31 א' בר־אדון: ואתם כבר הורגלתם.
- 32 א' בן־יהודה: כן, אנחנו כבר בבית דיברנו.
- 33 א' בר־אדון: אם כן עוד פעם, איך שיחקתם עם ילדים?
- 34 א' בן־יהודה: לא לא היה, אין לי חברים של הילדות, מפני שלא שיחקנו יחד.
- 35 א' בר־אדון: אבא לא הרשה?
- 36 א' בן־יהודה: לא. מפני שזה לא היה, לא היה על טהרת הלשון.
- 37 א' בר־אדון: לא היו בכלל ילדים שדיברו עברית?
- 38 א' בן־יהודה: כן, לאט לאט כבר הִתחילו, הוא היה אפילו כותב בעיתון כל פעם שהיו עוד
- 39 מספר ילדים דוברי עברית ועוד משפחה עברית, הוא היה רושם בעיתונו
- 40 פְּחדשות בימים ההם. אפשר לקרוא בעיתונים הישנים של אז בְּ"הצב"י,
- 41 בְּ"השקפה", בְּ"האור", בכל אלה העיתונים הוא היה רושם כל יום כמה
- 42 משפחות חדשות מדברות עברית וכמה ילדים.
- 43 א' בר־אדון: =מה בדבר משפחת פינס?
- 44 א' בן־יהודה: הם דיברו, בבית הם דיברו יהודית. אבל הוא בסוד, היה מדבר עם אבא עברית.
- 45 אם כי הם נִסְדו אגודה של לדבר עברית ולא יתבוששו, בכל זאת הם דיברו רק
- 46 ביניהם הוא וּבן־יהודה, דיברו עברית ביניהם, בפרט בבית בן־יהודה, לא בביתו
- 47 הוא, ולא ברחוב, בוודאי שלא ברחוב מפני שזה לא היה מקובל.
- 48 א' בר־אדון: מה בדבר משפחת ילין?
- 49 א' בן־יהודה: ילין, מובן, היה תלמידו של בן יהודה ודיבר עברית עימו, אחר כך יותר ויותר.
- 50 א' בר־אדון: איזה, דוד ילין היה מדבר עם בן־יהודה?
- 51 א' בן־יהודה: כן, דוד, כן, ודאי, דוד ילין נְמִיחָס, אינני זוכר אולי בחברת "כל ישראל
- 52 חברים", בבית הספר שהוא התחיל ללמד עברית בעברית, הוא הלוא היה
- 53 המורה הראשון לעברית בעברית, בן יהודה. נְאֶחְרִיו באו כל אלה שנעשו חבריו,
- 54 ואחר כך הם היו יחד בוועד הלשון וכולי. כדאי גם כן לראות את כל הפרטים
- 55 בנוגע לתחייה, לְהַדְיָבוֹר העברי החי בְּהַמְבּוֹא הגדול שלו שהוא מספר עד אימתי
- 56 דיברו עברית. אבל הוא לא כתב מאימתי שוב דיברו עברית, ואולי זה בשבילך
- 57 או בשביל אחד הצעירים לכתוב את הספר הזה, איך הייתה הלשון עוד הפעם
- 58 נְמָה היה חלקו. הוא כנראה שלא כתב את החלק הזה מפני שזה נגע יותר בו.
- 59 א' בר־אדון: זאת בדיוק מה שאנחנו רוצים לעשות. לחקור את תולדות ההחייאה של הדיבור
- 60 העברי.
- 61 א' בן־יהודה: כן.
- 62 א' בר־אדון: אתה בן דורו של אביעזר ילין, לא כן?
- 63 א' בן־יהודה: לא, אני חושב שהוא יותר גדול ממני. אבל יכול להיות שאנחנו בערך.
- 64 א' בר־אדון: בערך בן גילך. ואתה לא התרועעת עמו?
- 65 א' בן־יהודה: לא, לא, אנחנו היינו רחוקים מאוד, כל הילדים של בן־יהודה.
- 66 א' בר־אדון: מבחינת המקום, לא גרתם כל כך רחוק.

67	א' בן־יהודה: לא, להפך, היינו קרובים מאוד.
68	א' בר־אדון: אבל לא היה מגע בין המשפחות.
69	א' בן־יהודה: לא, לא, לא. וגם בבית למשל של דוד ילון, אשתו התנגדה ללשון העברית.
70	א' בר־אדון: איטה?
71	א' בן־יהודה: כן. היא לא סברה עניין הדיבור העברי ו...
72	א' בר־אדון: אתה זוכר את הדבר הזה?
73	א' בן־יהודה: כן, כן, כן.
74	א' בר־אדון: מה היא אמרה?
75	א' בן־יהודה: היא קראה לזה דומני, עד כמה שאני זוכר, "בן יהודקה לושן". היא הייתה
76	כרוכה מאוד אחרי היידיש.
77	א' בר־אדון: היא הייתה בתו של פינס?
78	א' בן־יהודה: כן, בוודאי, בוודאי.
79	א' בר־אדון: מה בדבר בית מיוחס?
80	א' בן־יהודה: הם היו יותר ספרדים, יותר עברים, מפני שהיו ספרדים בחלקם. גם כן היינו די
81	קרובים, אבל לא התערבנו כל כך הרבה בזמנים ההם וגם לא אחר כך.
82	א' בר־אדון: היה לאביך ידיד קרוב, היה לאביך ידיד קרוב בכר.
83	א' בן־יהודה: כן, ניסים זכר, הוא באמת היה הגורם לתחיית הלשון העברית בדיבור פה
84	בפרהסיה ופחינוך. הוא נתן לבן־יהודה את ההזדמנות הראשונה להיות למורה
85	עברית בעברית. זה אומנם הזיק מאוד לבן־יהודה כי הוא היה, כי הוא חש
86	בריאותיו, הוא היה משוכב ואסור היה לו, הוא היה גונח דם אבל היה חשוב
87	להתחיל את הדיבור העברי בבית הספר, ואת הלימוד העברי, עברית בעברית.
88	הוא למעשה היה המורה הראשון לעברית בעברית. לימדו עברית דרך שפות
89	אחרות, ועל ידי הדת. אבל הוא היה הראשון, וזה ניסים בכר באמת שפתח לו
90	את הדרך ונתן לו את האפשרות.
91	א' בר־אדון: בורלא, בורלא קשיש ממך, בורלא קשיש ממך, לא יכולת להיות איתו. האם
92	הילדים בזמן ילדותך היו לועגים לך שאתה מדבר עברית?
93	א' בן־יהודה: כן! לא רק לועגים לי שאני מדבר עברית אלא היו לועגים גם כן להשפה שלי,
94	לאמור, להמילים שהייתי משתמש בהן כי היינו מקבלים אותן מאבא. וזה לא
95	היה מקובל, לא היה מקובל לדבר כך עברית.
96	א' בר־אדון: למשל?
97	א' בן־יהודה: אינני יכול הרגע כך לאמור, למשל אנחנו אמרנו... למשל אנחנו אמרנו
98	א' בר־אדון: =במקום עיפרון אמרתם?
99	א' בן־יהודה: כן במקום, לא, אז לא היה גם עיפרון, אבא עשה את המילה אַברון והוא הביא
100	מילה יותר נכונה מפני שזה כבר לא עופרת, זה מגרפיט, מעבר עושים את זה.
101	לא היינו למשל גפרורים אלא מדלֶקֶים. לעולם לא. מפני שאין יותר גפרורים,
102	זה היה, ואבא שנא את המילה הזו מפני שהיא הייתה תרגום מיידיש משוובלה.
103	מגופרית. <שוּפּוּל>, כן? אנחנו היינו אומרים מדלֶקֶים. גם כן למשל, לעולם

לא אמרנו תודה, היינו תמיד אומרים חן חן. עכשיו זה כבר הולך יותר ויותר	104
ומתקבל, עד כדי כך שהיום נוהגים לאמור חן חן רק בשכבות הגבוהות של	105
החברה הגבוהה, בכדי להיבדל מן האחרים. לעולם לא אמרנו למשל המילה	106
בבקשה, זה גם תרגום מיידיש, ביטָה. או מגרמנית. תמיד אמרנו אנא. ואבא	107
עמד על כך בכל תוקף להשתמש ב"אנא" אפילו אנא באל"ף ואנה בה"א, כי ישנו	108
גם בה"א וגם בְּהִקְצוֹר "נא". הוא דרש שיחברו את זה לכל הפעלים, בכדי	109
שנהיה באמת אדיבים בכל הביטויים שלנו. שתמיד נאמר אנא. וְקָשֶׁר עִם פּוֹעֵל,	110
שנקשר את זה: בוא נא, לך נא, שמעו נא, עשו נא, ראו נא.	111
א' בראדון: מה בדבר המבטא הגרונני? האם אבא הקפיד שתהגו?	112
א' בן־יהודה: לא, לא. הוא באמת רצה אבל הוא אמר שלפך צריך לעשות מאמץ מיוחד	113
ולהביא מורים תימנים וְאֲחֵרִים אבל הוא ראה שזה לא ייתכן מפני שגם בזמנים	114
קדומים, הרבה מן האותיות הגרונניות לא בוטאו, לא הוגו, אם אפשר לאמור	115
כך. ולא השתמשו בהן ובפרט שהיהודים שחזרו ארצה באו מארצות מזרח	116
אירופה, וְמִן הַמְעֵרָב. ולא היו מסוגלים לבטא את האותיות האלה. בן־יהודה	117
השתדל בעצמו. אבל זה, הוא לא עמד על זה, ובכלל בן־יהודה לא עמד על הדיוק	118
בלשון. הוא לא עמד על הדיוק בדקדוק כי הוא אמר (א) אין, אין דקדוק עברי	119
למעשה. והוא מאוחר מאוד, בזמנים קדומים לא היה דקדוק עברי, ובזמנים	120
קדומים לא היה הניקוד. והניקוד הוא שונה, הרבה מילים מנוקדות בדרכים	121
שונות במשך הזמנים וכל אחד צודק במידת מה בשינוי הניקוד והוא בחר	122
במילונו בניקוד מיוחד במינו שעד היום אולי אפילו לא קיבלו את הניקוד שלו	123
בשלמותו. אבל מי שחוקר בדבר ויורד לעומק הדבר, מבין גם את הגורמים	124
שהסֵבּוּ לַפֶּךְ.	125
א' בראדון: אחיותיך, ימימה, אני חושב שגם ימימה במידה מסוימת ובמיוחד...	126
א' בן־יהודה: בן ציון.	127
א' בראדון: דולה, ניסו להגות את הגרונניות. זאת הייתה התפתחות מאוחרת שלהן, במיוחד	128
של...	129
א' בן־יהודה: אני חושב, כן, כן, כן.	130
א' בראדון: אני לא הספקתי להכיר את איתמר בן אב"י, איך היה היגויו?	131
א' בן־יהודה: הוא התרגל להיות, מפני שהוא היה בכלל כרוך אחרי המזרחיים. הוא היה תמיד	132
עם הספרדים ועם... הוא לא התרועע מאוד עם ה', גם בילדותו וגם בנערותו וגם	133
כן אחר כך, הוא דווקא היה יותר מתחבר עם הספרדים, עם עבאדי ועם כל אלה.	134
א' בראדון: מה בדבר אימך, חמדה?	135
א' בן־יהודה: היא אפילו התנגדה לאותיות הגרונניות, היא אמרה שזה יהפוך אותנו למזרחיים	136
במובן הלבנטיני של המילה, והיא לא רצתה כל כך שנדמה לתושבי הארץ שהיו	137
בזמן ההוא. אם כי ההיגוי, ההיגוי נדבק בנו דווקא מעוזרת עֶרְבִייה שהייתה	138
בבית עשרים וארבע שנים. משני טעמים: (א) עוזרות יהודיות לא רצו להיות	139
בבית. הוא לא היה לפי המסורת, וגם כן בגלל הדיבור העברי. ושנית, בן־יהודה	140

רצה להוציא ממנה, מן העוזרת, מילים ערביות לשם העברתן, הוא היה אומר	141
"בחזרה ללשון העברית", בפרט שמות של פירות וירקות וְמנהגים. ושנית, הוא	142
היה שולח אותה לשוק שהיא תפיץ את העברית החדשה וְבפרט שמות לכל	143
המצרכים שהיו נוהגים לקרוא לדברים או במילים ערביות או במילים לועזיות	144
גרמניות או צרפתיות וכולי.	145
א' בר־אדון: עכשיו כששיחקתם ביניכם לבין עצמכם הילדים של הבית, אני הבינותי מתוך	146
שיחה עם ימימה שמדי פעם בפעם	147
א' בן־יהודה: =איך אתה, מתי פגשת אותה?	148
א' בר־אדון: 58.	149
א' בן־יהודה: כן, כן, מפני שהיא נפטרה לא מזמן.	150
א' בר־אדון: כן. אני הבינותי שמדי פעם בפעם הייתם...	151
א' בן־יהודה: היא הייתה דווקא מקפידה על ההיגוי, נדמה לי, כן. כן.	152
א' בר־אדון: בזמן ששיחקתם, הייתם צריכים מדי פעם לבוא אל אבא לשאול: "אבא, איך	153
קוראים לזה, איך קוראים לזאת?"	154
א' בן־יהודה: כן, תמיד, תמיד. הילדים האחרים היו משתמשים במילים לועזיות, כמו שהיו	155
קוראים את הדברים בבית. אבל אנחנו תמיד שאלנו ואבא היה גם נותן לנו	156
עומס ידוע של מילים שהוא בינתיים חידש או אפילו מילים תנ"כיות שהוא	157
חידש את מובנן ושינה את מובנן לְגמרי בכדי לִי בכדי לבאר את התנ"ך בדרך	158
אחרת. ואת המילים האלה הוא היה נותן לנו, הוא היה גם מפרסם אותן	159
בעיתוניו בשביל השוק, אבל בעיקר הוא השתמש בנו בילדים להחדיר אותן הן	160
לשוק, בין המבוגרים ובפרט בין הילדים. והילדים מביאים היו מביאים את	161
המילים האלה הביתה.	162
א' בר־אדון: אז איך הייתם עושים את הדבר הזה? משתדלים לדבר כך שהמילים האלה	163
תבואנה לידי ביטוי?	164
א' בן־יהודה: כן, היינו לפעמים בונים, יוצרים שיחה בכדי להשתמש במילה. ואבא לימד	165
אותנו איך, וגם כן...	166
א' בר־אדון: =למשל?	167
א' בן־יהודה: היינו גם כן מתקנים, היינו מתקנים לאחרים, אף על פי שבן יהודה לא אהב	168
לתקן, הוא אמר: "מוטב שידברו עברית משובשת מאשר לא ידברו עברית".	169
מוטב עברית מקולקלת מאשר לועזית מן המדרגה הטובה ביותר והיפה ביותר.	170
למשל, כשהיינו, כשהיו באים אלינו אנשים, היינו למשל מכבדים אותם בפניבד.	171
לעולם לא אמרנו "בבקשה, לקחת", היינו אומרים "בכבוד". אם היו מציעים	172
לנו איזה דבר, לא היינו אומרים "תודה" אבל גם לא "חן חן". היינו אומרים	173
"ברצון" או "חן חן לא". וְבכלל היינו משתמשים בכל פועל, בכל בנייני עם	174
התוספת של "נא". מפני שזה היה חשוב מאוד. בן־יהודה אמר שביום שנשתמש	175
ב־, וזה גם קצר מאוד ואין צורך ב־בִּקְשָׁה, ארבעה אה־	176
א' בר־אדון: הברות?	177

א' בן־יהודה :	178
ארבע הברות. כן. וכך היינו מביאים מילים ממילים שונות, למשל קראו, כמובן	
בזמנים ההם עוד לא היו מכוניות. אבל כבר התחילו לבוא, בא איזה תייר עם	179
מכונית, ואת הראשונה שאני ראיתי, אני קראתי לה "עגלה שברחה מהסוסים".	180
ככה אני הבינותי את זה, ואבא, אבא יצר לזה את המילה מכונית. ואחר כך	181
שהיו מכוניות, אמרו שהמילה אוטומוביל היא מילה עברית, טענו המורים,	182
בפרט סילמן, סילמן היה והוא אמר שזה מילה נפלאה, זה בשפות זרות זה	183
אוטומוביל, והביטוי הוא גלילי, זה אות־מוביל, אבל אומרים אוטומוביל,	184
העיקר שאפשר לאמור אותי מוביל, אותנו מוביל, אתכם מוביל – אז זה לכל	185
האפשרויות. אבל אבא...	186
א' בר־אדון :	187
כך אמר סילמן?	
א' בן־יהודה :	188
כך אמר סילמן, המורה סילמן. וכך היו הרבה מאוד מילים אחרות גם בנוגע	
לצורכי אוכל, למשל, או ירקות. הוא אמר שהמילה חציל זה לא נכון	189
שמשמשים היום חצילים, זה בְּדִינְגָן וזה בא מן המילה התורכית פתליגין, גם	190
בשפות אחרות. או למשל הוא לא אהב את המילה בדורה, אה הוא לא אהב את	191
המילה עגבנייה. הוא קבע לזה את המילה בְּדוֹרָה, מפני שבכל השפות זה בא	192
מהמילה הצרפתית דווקא, פּוֹמְדוֹר. וברוסית אומרים פּוֹמִידוֹר. והוא עשה את	193
המילה בדוֹרָה מִבְּדוֹרָה, מהמילה הערבית שהיא גם כן מצרפתית פּוֹמִדוֹר. אין	194
להם פ"א אז זה בנדורה, פנדורה, פומדור. למשל את ה' את ה' מה שקוראים	195
היום מלפפון הוא קרא קישוא, ואת ה' מה שקוראים היום קישואים זה קישות,	196
והמלפפון הוא מה שקוראים במצרים בערבית לוֹפָה, זה מין מלפפון, ממין	197
קישוא כשזה שגדל ואחר כך כשהוא מתייבש משתמשים בו לרחיצת כלים,	198
לופה. זה דבר ידוע. וזה בעברית המלפפון.	199
א' בר־אדון :	200
הזכרת את המבטא הגלילי, האם היה לך מגע עם המבטא הזה של הזבובין?	
א' בן־יהודה :	201
כן, היה לנו על ידי המורה אפשטיין. הוא ניסה להחדיר את זה על ידי קשריו	
עם בן־יהודה וכריכותו אחריו, אם אפשר לאמור כריכותו, הוא ניסה, הוא רצה	202
לנטוע את הזרע הזה בבית בן־יהודה שלפחות חלק מהילדים ידברו כך. אבל	203
זה...	204
א' בר־אדון :	205
חלק מהילדים שלכם?	
א' בן־יהודה :	206
כן, ודאי.	
א' בר־אדון :	207
האם בן־יהודה קיבל את זה?	
א' בן־יהודה :	208
בן־יהודה? לא, לא. הוא בכלל היה אומר דווקא לאפשטיין, הוא אמר לו: "זה	
צריך להשאיר להגליל, שבגליל כך ידברו וזה יהיה יפה מאוד". כמו שלמשל הוא	209
היה אומר שעניין ההברה בכלל של הלשון העברית שהוא קבע לה את הספרדית,	210
הוא אמר דווקא בסוף ימיו שבעתיד תהיינה שתי הברות. מה שקוראים	211
הספרדית היא כבר לא תהיה ספרדית מפני שהיא זאת היא העברית, אין הברה	212
ספרדית הוא אמר. בזמן שהלשון חייתה ובוטאה בהגה הספרדי הוא אמר שאין	213
יותר ספרדית. יש כל מיני הברות. יש הברה צרפתית וערבית ותימנית	214

ואשכנזית, גרמנית, רוסית. כל אלה שדוברים עברית והם יוצאים מאיזה ארץ,	215
הם מושפעים מן ההיגוי של אותה הארץ, אבל ספרדית אזלה, ראשית כבר לא	216
הייתה ספרד מהמובן היהודי והעברי, לא היו יהודים ספרדים עוד. והוא היה	217
אומר וזה באמת אולי כך יהיה, הוא היה אומר שההברה האשכנזית תישאר	218
בתפוצה. הוא לא גרס את המילה גלות בכלל, הוא לא אהב את המילה גלות, כן	219
עד יום הצהרת בלפור. הוא נהג בתאריך לגלות, לגלותנו. הוא תמיד אמר	220
"לגלותנו", שום מכתב, שום עיתון מעיתוננו, הכול. הוא לא השתמש בתאריך	221
היצירה. הוא אמר "לגלותנו כך וכך", אחר כך הוא נהג "להצהרת בלפור" והוא	222
אמר ביום המדינה צריך יהיה להתחיל "א' למדינת ישראל". וכנראה באמת	223
שהתחילו אבל לא עמדו בניסיון, דומני כך, איזה דבר זה התחיל "א' למדינת	224
ישראל" כמו שהיה בזמן המכבים גם כן. אבל לפניו למשל על שולחן עבודתו	225
היה תמיד שער טיטוס, והוא לקח את זה איתו לגלות אמריקה, את שער טיטוס	226
והיה פוגש תמונה גדולה ממנו עם שער טיטוס, מפני שהוא אמר שאנחנו צריכים	227
תמיד לחשוב רק על הגלות. בכדי להתחיות מחדש, בכדי לחזור, בכדי לבטל.	228
והיה באמת מקרה מוזר מאוד שבנו בכורו של אליעזר בן־יהודה הוא היה ידידו	229
של מוסוליני, ידיד. הם היו בידידות גדולה מאוד עד כדי כך שווייצמן השתמש	230
בבן אב"י לעשות קשרים עם מוסוליני בשביל התנועה הציונית והעתיד המדיני.	231
והוא היה אורחו של מוסוליני ברומא. ומוסוליני לקח להראות לו את הפורום,	232
והמכונית נעצרה על יד שער טיטוס, וְבן אב"י התחיל להרהר. אומר לו:	233
מוסוליני, "מה לך?" הוא אומר: "השער הזה". הוא אומר: "ובכן מה?" הוא	234
אומר: "אני רוצה שתיתן לנו את זה, שאני אעביר את זה לירושלים ועל ידי זה	235
נמחה את הדף השחור בינינו ובין רומא ואיטליה". מוסוליני הצטחק ואמר לו:	236
"תשלח צבא עברי ותיקח את זה". ובאמת הלך צבא עברי, הבריגדה, הלכה	237
לרומא ובמקום לקחת את שער טיטוס כפי פקודת מוסוליני, לקחו משם איזה	238
יהודים, אלה שהתנצרו או מה, אתה יודע, מצאו שם איזה כפרים. וזו הייתה	239
תמיד לפני עיניו של בן־יהודה. עניין הגלות ועניין הגולה. אבל הוא אמר, ביום	240
שתהיה מדינת ישראל, צריך להפסיק לקרוא לגולה "גולה" פני שאין גולה,	241
מכיוון שיש חוק השבות ויכולים לשוב ויש כבר מדינה, הוא אמר זו תפוצה, או	242
עוד יותר אהב את המילה "נפוצה".	243
א' בר־אדון: יפה.	244
א' בן־יהודה: כן. הוא רצה גם כן לחזור לאותיות העבריות העתיקות. אבל כנראה שלא, הוא	245
הִרְגִישׁ עד איפה אפשר ללכת. הוא לא אהב את האותיות שלנו של היום מפני	246
שהן אשוריות, הן אותיות האויב של עם ישראל, והוא לא ראה מדוע אנחנו	247
צריכים להשתמש בה, בפרט אחרי החזרה. והלוא המכבים ניסו להחזיר את	248
האותיות העבריות העתיקות שלנו, שהן באמת אבות הרומית והיוונית ואפילו	249
הסירילית.	250
א' בר־אדון: מה בדבר ניסיונו של איתמר בן אב"י לכתוב באותיות לטיניות?	251

א' בן־יהודה :	252
מפני שהוא אמר שהאות הלטינית היא יותר עברית מן האות האשורית. מפני שהיא נבנתה, ואם תראה בשער אצלנו, אנחנו משתמשים באותיות העבריות העתיקות למעלה ובשתי הדרכים, שמאל לימין, וימין לשמאל. ימין לשמאל ושמאל לימין, זאת אומרת. מפני שהאות העברית מתאימה לאות הלטינית. וּבן־יהודה חשב שזה גם יקל מאוד להפוך את הלשון העברית ללשון בין־לאומית. לא רק לעברים ולעם היהודי אלא שאולי זה יהיה תהיה אפשרות להשתמש בה בתור שפה בין־לאומית.	253
א' בראדון :	254
עכשיו בימי ילדותך, בזמן שנוסדה הגימנסיה הרצליה בתל אביב, הוחל ביצירת סלנג עברי. מישהו ששוחחתי עימו היום תיאר לפניי את התקופה ההיא, אמר שבעצם הילדים באותו הזמן דיברו במין עברית רשמית כזאת, עברית ספרותית.	255
א' בן־יהודה : = קלוקלת?	257
א' בראדון : לא, לא, דווקא ספרותית.	258
א' בן־יהודה : = דווקא כן. כן	259
א' בראדון : = זה היה מאוד משונה. והינה בגימנסיה הרצליה החלו הצעירים ליצור עברית עממית, סלנג עברי עם שימושי לשון שונים כגון "חרבון", "לחרבן" ועוד מילים שונות. (א) האם השימושים האלה הגיעו לאוזניכם?	260
[עצירה לשיחות חולין דקה 35 : 29].	261
א' בראדון :	262
אתה שואל אם אני מכיר את המילון שלך כן? יחד עם ויינשטיין, אני מכיר. אתה שואל אם אני מכיר את ספרו של רוברט סנט ג'אן, כן אני מכיר אותו גם באנגלית וגם בתרגומו העברי. קיבלתי, קניתי כרכים מספר מ', טפסים מספר, עכשיו עותקים מספר מ' [25: 30] דולה	263
א' בן־יהודה : אה יפה מאוד. זה יצא מהסוכנות, "החלום ושברו".	264
א' בראדון : מההוצאה הזאת, זו הוצאה נחמדה מאוד.	265
[עצירה בהקלטה].	266
א' בראדון : אני שומע שאתה אומר להת', מתי סיגלת לעצמך את זה?	267
א' בן־יהודה : זה סלנג.	268
א' בראדון : אהה, אתה אומר שזה קשור	269
א' בן־יהודה : אחד הקשיים שלו ואחד החטאים שהוא עשה מהלשון העברית שהייתה אז על טהרת הסגנון התנ"כי ועמדו על כך, והוא עשה בה שמות, הוא רצה שתהיה לנו שפה פשוטה ומילים פשוטות ומילים אפילו מוזרות, רק שידברו עברית קלה ושכל אחד יכול לדבר וליצור מילים.	270
א' בראדון : מזמנו של בן־יהודה יש לנו ה"להת' " הזה.	271
א' בן־יהודה : בוודאי, בוודאי.	272
[עצירה בהקלטה].	273
א' בראדון : טוב אנחנו ממשיכים אפוא במכונית. גם המילה מברק, אתה אומר. איך קראתם לתזמורת בימים ההם?	274
א' בן־יהודה : בן־יהודה יצר שתי מילים : תזמורת [הפסקה בהקלטה]	275

א' בר־אדון : טוב, הינה אנחנו ממשיכים במכונית, אמרת שבן־יהודה יצר שתי מילים לתזמורת.	289
א' בר־אדון : כן, תזמורת נְמַנְגִינָה. את המילה תזמורת הוא באמת...	290
א' בר־אדון : לא ייחד לקונצרט?	291
א' בר־אדון : את המילה תזמורת הוא ייחד לקונצרט, ואת המילה מנגינה, אה לא – את המילה תזמורת הוא באמת ייחד לאורקסטרה, לאורקסטרה. ואת המילה מנגינה הוא ייחד לקונצרט.	292
א' בר־אדון : אהה חשבתי	293
א' בר־אדון : אבל באו, וזה היה נחוץ אז לראשון לציון, היא נתנה והיא יצרה בְּפֶעַם הראשונה את התזמורת. נוצרה בראשון לציון בזמן ההוא. והם דווקא הפכו את היוצרות.	294
קרה איזה דבר למילים האלה, להמילים האלה. תזמורת היא באמת המילה שהוא יצא בשביל אורקסטרה.	295
א' בר־אדון : רוברט סנט ג'אן מספר איזו מעשייה שלמה בעניין זה. אגב, מה דעתך על הספר הזה של רוברט סנט ג'אן?	296
א' בר־אדון : אני אומר לך, הספר הזה הוא באמת נחמד מאוד, ובוודאי שמועיל מכיוון שהוא נכתב על ידי לא יהודי, והוא הביא אותו לעולם כולו. אבל הוא, אולי זה לא כל כך הוא, קיצרו לו את הספר. השמיטו כשליש החומר שניתן לו, וּבְכַלל הוא עשה מהדבר הזה יותר דבר של סיפור, סיפור פלאים, שתופס את המחשבה והרגשות של ההמונים.	297
א' בר־אדון : אני מבין שאת רוב החומר הוא קיבל מחמדה בן־יהודה.	298
א' בר־אדון : החומר הזה שאימא נתנה לו, זה נכון, החומר הזה באמת כתבה אימא, וְאֲנַחְנוּ הִמְצֵאנוּ את זה לאחותי באנגלית והיא עוד...	299
א' בר־אדון : לדולה?	300
א' בר־אדון : כן. והיא עוד תרגמה לו מהחלק שהיה בעברית אבל לא קיבלו את זה. הם בכלל לא רצו, "דאבל די" לא רצה ספר על בן־יהודה, ולכן נתנו לזה השם [לא נשמע 25: 35] שלא יהיה דבר ככה יהודי מיוחד. מה שהוא לא עשה כן אחר כך כשהוא כתב למשל על בן גוריון. הספר דרך אגב, ספר לא מוצלח.	301
א' בר־אדון : אתה דיברת על המיתוס, מה שנקרא, זאת אומרת לפעמים מדברים על המיתוס ביחס לבן־יהודה. אולי תוסיף כמה מילים בעניין זה, שהוא יצר את אה־מין מיתוס של בן־יהודה.	302
א' בר־אדון : או כן, היו בכלל עליו מתהלכות אגדות מאגדות שונות. אבל רובן, רוב האגדות האלה הן מיוסדות על מקרים אמיתיים.	303
א' בר־אדון : למשל?	304
א' בר־אדון : למשל מספרים עליו שהוא הלך ברגל מרוסיה דרך פולניה ותורכיה לסוריה והנה לירושלים. זה באמת לא נכון, אבל במידה ידועה הוא באמת, אני צריך הנה, הוא באמת הוא באמת נסע בדרכים שונות, וארוכות מאוד, עד שהגיע ובלי אמצעים.	305

[שיחת חולין 25: 37]	326
א' בר־אדון: אגב, איך הגעת לחיבור המילון שלך?	327
א' בן־יהודה: כן. אני רק רציתי לאמור לך, אתה קודם שאלת אותי כמה, על מילים.	328
א' בר־אדון: סלנג.	329
א' בן־יהודה: על מילים עבריות וכולי. למשל פה נהגו לאמור טלגרמה. ולא מְבָרֵק. והמילה	330
לא נתקבלה, אלא בזמן האחרון ובמקרה, אבל בחייו היא לא נתקבלה ודווקא	331
המשיכו. הוא היה נוהג לאמור דואר, ולא פוסטה. אבל קודם אמרו פוסטה.	332
א' בר־אדון: האם השתמש במילה בול?	333
א' בן־יהודה: בול? כן. דווקא בול הוא אהב יותר מאשר תּוּ. קודם השתמשו המקפידים על	334
טהרת הלשון, אינני יודע מדוע היו אומרים תווי דואר. והוא דווקא אהב את	335
המילה בול, הוא בכלל עבד הרבה מאוד בשביל בול עברי בבתי הדואר של	336
אוסטרייה ואיטליה והגרמנים. הוא דאג לזה שידפיסו תוספת עברית על הבול.	337
א' בר־אדון: עכשיו אני שאלתי אותך בקשר לסלנג שנוצר בעיקר בתל אביב, בסביב־בין	338
תלמידי הגימנסיה הרצליה.	339
א' בן־יהודה: אני לא חושב שזה...	340
א' בר־אדון: מילים כמו חרבון, ומילים להתחרבן. שמע, כל מיני מילים, חלקן מילים	341
שנקראות מילים גסות.	342
א' בן־יהודה: כן.	343
א' בר־אדון: האם הן הגיעו גם אליכם? מה היה יחסו של אבא, של אליעזר בן־יהודה לזאת?	344
א' בן־יהודה: הוא דווקא אהב את המילים האלה שהן יצירות של ההמון.	345
א' בר־אדון: האם המילה חֶרְבֹן עצמה הגיעה לאוזנו?	346
א' בן־יהודה: אני אומר לך את האמת, אני אפילו אינני יודע מה מקורה של המילה, אני	347
חושב...	348
א' בר־אדון: =אני יודע,	349
א' בן־יהודה: =אני חושב	350
א' בר־אדון: כן?	351
א' בן־יהודה: אני חושב שזה מן המילה העברית והערבית חרא, כן.	352
א' בר־אדון: נכון, נכון.	353
א' בן־יהודה: זאת היא השפעה ערבית. וגם כן כל המילים מה שקוראים המילים הגסות.	354
א' בר־אדון: מילה כמו "זין" למשל. שכבר דובר עליה, נכתב עליה בלשוננו, מה	355
א' בן־יהודה: מפני שבזמנים ההם בזמן יצירת המילים האלה או השימוש במילים האלה, לא	356
ידעו למשל את עשרת או חמש־עשרה המילים שיש לָזֶה בעברית, כשמות אחרים	357
ושמות ידועים. וגם כן...	358
א' בר־אדון: =למשל?	359
א' בן־יהודה: למשל, למשל אני הבאתי את זה דווקא במילוני, הבאתי את כל המילים האלה.	360
למשל המילה, השם, "וטיב", "וטיב", או...	361
א' בר־אדון: משמעה?	362

א' בן־יהודה :	במובן של המילה זין. או המילה אמה או אצבע או, כל המילים האלה, אני זוכר	363
	אני שמתי פה, רגע אחד, אני אקח את זה, אני אראה לך כמה, ועוד עכשיו אני	364
	הוספתי עוד עשר מילים שמצאתי. רק חמש מילים, נתתי זְמוּרָה, [לא נשמע־	365
	41: 45] אָבֵר, נְטִיב וּשְׁמֵשׁ.	366
א' בר־אדון :	למילה האנגלית "פינס".	367
א' בן־יהודה :	כן, פינס. וכך גם כן ביתר ה־, בכל המילים למשל, המילה שהיו אומרים [הפסקה	368
	בהקלטה], המילים לא היו ידועות, הן היו מפוזרות. למשל משגל או שגל בתור	369
	פועל, שאמרו סתם "לזיין" למשל.	370
א' בר־אדון :	כן, זה הגיע לידיעתו של אבא?	371
א' בן־יהודה :	מה?	372
א' בר־אדון :	"לזיין" הגיע לידיעתו של אבא?	373
א' בן־יהודה :	כן, אבל הוא אמר: "למה יש?" הוא אמר: "יש מילים בלא, בלי סוף".	374
א' בר־אדון :	כן, אבל המילים האלה נוצרו...	375
א' בן־יהודה :	= הן נוצרו מפני שלא היה, לא היו המילים, כל המילים האחרות שהשתמשו	376
	בכל הזמנים.	377
א' בר־אדון :	אחה איך אתה מתרגם את המילה קונצרט?	378
א' בן־יהודה :	מה?	379
א' בר־אדון :	איך אתה מתרגם את המילה קונצרט?	380
א' בן־יהודה :	קונצרט?	381
א' בר־אדון :	כן, איך אתה מתרגם לעברית?	382
א' בן־יהודה :	תזמורת. עכשיו אומרים תזמורת. הוא רצה שזה יהיה "מנגינה". מה יש פה	383
	[במילון], "קונצרט"?	384
א' בר־אדון :	כאן לקונצרט יש, ל־Concert, יש "הסכם, נשף, מנגינה", "הסכם נשף, מנגינה".	385
	למי מכוון המילון הזה? אדם שמכיר את המילה קונצרט ורוצה לדעת אותה	386
	בעברית, יחפש את המילה?	387
א' בן־יהודה :	= באנגלית?	388
א' בר־אדון :	אנגלי שיודע את המילה האנגלית שלו, concert, והוא מחפש והוא מוצא את	389
	המילה ואז הוא מתרגם אותה לפי הרשום פה.	390
א' בן־יהודה :	כן, לשלושה ראשים, לשלושה מובנים שונים.	391
א' בר־אדון :	אחה או הסכם	392
א' בן־יהודה :	= בוודאי	393
א' בר־אדון :	= או נשק	394
א' בן־יהודה :	= כן מפני שמעטים יודעים	395
א' בר־אדון :	= או מנגינה.	396
א' בן־יהודה :	כן, מפני שבזמנו השתמשו אחרי שהוא עשה את המילה מנגינה, דווקא נְשָׁף, כל	397
	דבר היה נשף.	398
א' בר־אדון :	אחה. אז מה אתה חושב אם יבוא אדם הנה מארצות הברית וישתמש בדבר	399

הזה.	400
א' בן־יהודה: זה לא רק בדבר, איזה מילון שהוא, זה לא חשוב.	401
א' בר־אדון: הוא יאמר הוא רוצה ללכת למנגינה, הציבור כאן ידע למה הוא מתכוון?	402
א' בן־יהודה: אני בטוח בזה מנגינה בוודאי שהוא ידע, אבל זה כל כך לא חשוב מפני שכמו	403
שאמר מישהו שתיאטרון כתוב פה במילה "גיא חיזיון" או משהו,	404
א' בר־אדון: שמתי לב	405
א' בן־יהודה: זה באמת זה טעות דפוס, זה צריך להיות "בית חיזיון". וגם כן אומרים: מה	406
זאת אומרת, אם יאמרו בית חיזיון, מי יודע מה זה בית חיזיון? תיאטרון זה	407
תיאטרון. זה נכון מאוד אבל אבא התנגד להמילים הלועזיות האלה ולא־הגבול	408
ואי־אפשרות ההגבלה. אם מתירים ואם יתחילו לדבר בהמילים הלטיניות או	409
במילים משפות אחרות מחוץ לפל שאלת ההיגוי והביטוי, אין צורך אז בעברית,	410
אין צורך לדבר בעברית. אם אפשר ללכת לקונצרט ולנסוע באוטומוביל ולשלוח	411
טלגרמה, למה דווקא עברית? למה נהיה, למה לנו שפה, נְמָה, באותיות אשוריות	412
לכתוב את כל הדברים האלה? הוא אמר שצריך ליצור מילים עבריות לכל דבר.	413
עד כמה שאפשר מן המקורות שלנו, ואם אין – מהלשונות השמיות, בפרט מן	414
השפה הערבית שאז הייתה, עכשיו היא כבר שפה מתה, זה כבר אי אפשר לקחת	415
מן הערבית כי הערבית בעצמה היא עכשיו כל כך מלוכלכת במילים לועזיות	416
שאין כבר, אין כבר.	417
א' בר־אדון: ספר לי קצת מחוויותיך כילד, ועל דבר החייאת הדיבור העברי, מתי הרגשת	418
שהדיבור התחיל להיות בדיבור פֶּה ברחוב?	419
א' בן־יהודה: בכל הזדמנויות החיים שלנו מרגע קומנו ועד רגע שהלכנו לישון, ברחוב, בפרט	420
בנסיעות. אני הרגשתי את תחיית הלשון כשהיינו מלווים את אבא בְּנִסְיֵעוֹתָיו,	421
כשהייתה ניתנת האפשרות. ואם לא הייתה אפשרות, הוא היה יוצר את	422
האפשרות. לא כל כך בכדי לקחת אותנו איתו אלא בכדי להכריז על תחיית	423
הלשון. הוא רצה שישאלו אותו מה הילדים האלה מדברים. על אונייה, לא היו	424
אוניות עבריות בזמנים ההם ובערי אירופה השונות, ברוסיה. הוא לקח אותנו	425
לכל מקום, הוא הלך לחפש ספריות וְסִפְרִים והוא רצה שאנחנו נדבר עברית	426
בחנויות, ברחובות ושישאלו מה זה ושהילדים האחרים לא יכולים כבר לשחק	427
איתנו מפני שאנחנו מדברים בשפה אחרת. כמו שלהם הייתה.	428
א' בר־אדון: אבל מתי התחלת לחוש שהעברית התחילה להיקלט? כשיצאת לרחוב, דיברת	429
עברית, הבינו אותך וענו לך בעברית?	430
א' בן־יהודה: לא, זה היה כבר תקופה מאוחרת. אני הרגשתי בתחיית הלשון בפרט כשהעֶרְבִים	431
דיברו עברית. מפני שאני ראיתי בזה...	432
א' בר־אדון: מתי?	433
א' בן־יהודה: מילדותי. אנחנו היינו קשורים מאוד עם הערבים. הערבים למעשה...	434
א' בר־אדון: אילו ערבים דיברו איתך עברית?	435
א' בן־יהודה: כל הילדים הערבים של סביבתנו איפה שאנחנו גרנו, והם הגנו עלינו, הם היו	436

חברינו הטובים ביותר מפני שאותנו תקפו דווקא הילדים היהודים על הדיבור העברי.	437
א' בר־אדון: אבל באיזה גיל זה היה שאתה יצאת לרחוב ויכולת לדבר עברית עם כל אדם, שמעת שאנשים מדברים עברית?	438
א' בר־אדון: או, זה היה אני חושב בגיל כבר שמונה או תשע.	439
א' בר־אדון: ב־1905-1906?	440
א' בר־אדון: לא. באלף, באלף אה, כן, כן, בערך. אחרי מות הרצל בעיקר. אז כך בא לי מפני שהייתה האזכרה בביתנו בחצר הבית, לא היו מקומות אחרים ופולם התאספו שם.	441
א' בר־אדון: מה אתה זוכר על מלחמת השפות?	442
א' בר־אדון: על מלחמת השפות אני זוכר רק את שרפת הספרים על יד הקונסוליה הגרמנית. ושהקונסול הגרמני דוקטור שמידט יצא ושאל, ודווקא פנה לבר־אדון, והוא עמד שם ואמר: "מה זה היהודים שורפים ספרים? <<אוטודפה>>?", אז בן־יהודה ענה לו: "הם לא שורפים ספרים, הם שורפים את השפה הגרמנית". ואז אני רק זוכר שאנחנו הילדים הבאנו, הערמנו את כל ספרי הלימוד שלנו.	443
א' בר־אדון: כן? מי השתתף בשרפה הזאת, אתה זוכר?	444
א' בר־אדון: כל הילדים שהיו מצד העברית, שהתנגדו לחברת העזרה.	445
א' בר־אדון: מי מבין המורים היה שם?	446
א' בר־אדון: אני חושב שרובם היו, היו מעטים מאוד שהלכו מצד הגרמנים.	447
א' בר־אדון: מה הייתה דעתו של בר־אדון על אפרים כהן?	448
א' בר־אדון: עד כמה שאני זוכר הוא, דווקא היינו בידידות איתו והיינו הולכים לביתו, אבל הגרמנית, הדיבור הגרמני בביתו והעקשנות שלו על הצורך בהמשכת הלימודים בגרמנית, הפריע מובן לבר־אדון, והיחסים החריוו והם גם נפרדו כאויבים.	449
א' בר־אדון: כן?	450
א' בר־אדון: כן. היה בזמן ההוא אני חושב גם ברוור, הוא היה מן המתנגדים, הוא היה בכלל מהאויבים הגדולים של בר־אדון.	451
א' בר־אדון: כן?	452
א' בר־אדון: גם בְּתחיית הלשון וגם בענייני הדת וּבפרט בענייני הגרמנית. הוא היה מתומכי הגרמנית.	453
א' בר־אדון: מה היו היחסים בין עגנון לבין בר־אדון?	454
א' בר־אדון: אינני יודע אם היו יחסים ביניהם. עם קלאוזנר יותר. עם עגנון, אני חושב שעגנון בא מאוחר לארץ כבר.	455
א' בר־אדון: הוא בא פעמיים	456
א' בר־אדון: מה?	457
א' בר־אדון: הוא בא והוא חזר.	458
א' בר־אדון: כן אבל זה	459
א' בר־אדון: מה בדבר קלאוזנר?	460
א' בר־אדון: הוא בא פעמיים	461
א' בר־אדון: מה?	462
א' בר־אדון: הוא בא והוא חזר.	463
א' בר־אדון: כן אבל זה	464
א' בר־אדון: מה בדבר קלאוזנר?	465

א' בן־יהודה :	עם קלאוזנר, קלאוזנר הלוא היה קנאי מאוד, היה קנאי, היה באמת קנאי, אני	474
	כבר לא מדבר על לאומיות, אלא גם ללשון, והיה בלשן, אלא שהוא לא הסכים,	475
	הוא התנגד, הוא היה אפילו אויב של בן־יהודה בזמן, בזמן אחד העם,	476
	"השילוח". הוא בהתחלה התנגד להברה הספרדית.	477
א' בראדון :	קלאוזנר?	478
א' בן־יהודה :	כן, הוא נביאליק, זה היה הכול בהשראת ביאליק מפני שביאליק ראה בזה	479
	תקיעת סכין בגבו. או הוא שנא את ההברה הספרדית. עד כדי כך שהוא אפילו	480
	שנא את הספרדים, והוא היה אומר שהספרדים הם גרועים מן הערבים. מכיוון	481
	שהם דומים לערבים וההיגוי והביטוי שלהם הוא דומה לשפה הערבית.	482
א' בראדון :	האם שמעת את הדבר הזה מפיו?	483
א' בן־יהודה :	מפיו, במקרה כן.	484
א' בראדון :	אתה שמעת	485
א' בן־יהודה :	= במקרה	486
א' בראדון :	= תנסה להיזכר בניסוח.	487
א' בן־יהודה :	במקרה הוא נסענו יחד על איזה אונייה, נסענו יחד על איזה אונייה של	488
	הלויטריאסטינו. באחת הנסיעות, אני לא זוכר, אני חושב שזה היה מן הארץ	489
	לחוץ לארץ, אם אינני טועה.	490
א' בראדון :	מתי זה היה?	491
א' בן־יהודה :	או, זה היה, זה היה דומני זמן קצר אחרי מות בן־יהודה, זה היה אולי אחרי	492
	עשרים ושניים. והוא מובן נסע בפיתה ראשונה ואני מובן נסעתי בפיתה רביעית	493
	כי לא הייתה חמישית, זה היה הזול ביותר. ואני רק זוכר שאמרו לי שביאליק	494
	באונייה והוא היה מטייל שם על הסיפון ואני, כן בביאליק, ביאליק, אני הכרתי	495
	אותו והוא הכיר אותי, הוא היה תמיד תאב מאוד להשיג את הכרך החדש של	496
	המילון שעוד לא יצא. אפילו בהגהות בודדות. הוא אהב, הוא רצה מאוד, לא	497
	הייתה לו סבלנות עד שיצא עוד כרך. אבל פעם הוא היה על אונייה, דיברתי כי	498
	ניגשתי אליו, וכך אינני יודע איך נפלה השיחה, אמרתי לו, אמרתי לו: "אדון	499
	ביאליק, מה יש לך שאתה כל כך נגד בן־יהודה ואיך אפשר לרדוף אדם אחרי	500
	מותו אפילו?" אז הוא אמר לי את המילים הבאות, הוא אמר לי: "בן־יהודה	501
	רצה אותי". כך המילים האלה: "בן יהודה רצה אותי".	502
א' בראדון :	דיברתם עברית?	503
א' בן־יהודה :	כן, אבל הוא מובן דיבר עברית ואני עברית. דרך אגב, גם טשרניחובסקי פעם	504
	רצה לפגוע בי בסכין.	505
א' בראדון :	ממש?	506
א' בן־יהודה :	כן, הוא ישב במסעדה בברלין, זה היה בזמן המאורעות פה, אני הייתי גם כן	507
	בברלין בקשר עם הוצאת המילון. וטשרניחובסקי היה במצב קשה כי הוא גם	508
	נרדף על ידי ביאליק בזמנו, כשהיה רופא בגימנסיה. היו דברים נוראים. על כל	509
	פנים טשרניחובסקי היה גם במצב כלכלי...	510

511	א' בר־אדון : מתי זה היה? בשנות ה' 20?
512	א' בן־יהודה : כן, ולפני זה.
513	א' בר־אדון : אז מה טשרניחובסקי, ניסה?
514	א' בן־יהודה : מה? נְטֶשְׁרֵנִיחֻבְסְקִי הלוא כתב את שירתו דווקא בהברה הספרדית, ביאליק
515	בהברה אשכנזית. ביאליק, לא רצה לדבר ספרדית עד יומו האחרון.
516	טשרניחובסקי דיבר אשכנזית דווקא, הוא אהב מאוד אשכנזית. וזה היה בזמן
517	המאורעות בארץ ואני ניגש שם למסעדה של בית העם בברלין, יושב
518	טשרניחובסקי ואוכל. זו הייתה מסעדה זולה. אני עובר שם ואני אומר לו:
519	"שלום דוקטור טשרניחובסקי". הוא הכיר אותי ואומר לי: "שב. מה חדש
520	בארץ ישראל?" הוא רצה לדעת. הִתְחַלְתִּי לספר לו וראיתי שפניו חָנְרוּ. אני
521	שכחתי לגמרי שהוא, הוא גם לא תופס בהברה, כשמדברים מהר בהברה
522	הספרדית. בסופו של דבר הוא כל כך רצה לדעת בכל זאת מה העניינים ואני
523	כנראה סיפרתי, ידעתי איזה דברים מיוחדים, אז הוא מרים את הסכין עליי
524	ככה ואומר: "דָּבֵר עֵבְרִיס!" [דבר עברית].
525	א' בר־אדון : בצחוק.
526	א' בן־יהודה : לא.
527	א' בר־אדון : ברצינות?
528	א' בן־יהודה : כן.
529	א' בר־אדון : זה היה ב' 29?
530	א' בן־יהודה : זה היה ב' זה היה באמת, אני חושב שזה היה אולי בעשרים, אולי בעשרים
531	וְאַחַת .
532	א' בר־אדון : בעשרים ואחת, אתה אומר בזמן המאורעות.
533	א' בן־יהודה : גם בעשרים וְתִשַׁע היו מאורעות.
534	א' בר־אדון : אתה סיפרת על ביאליק שאמר שאתה, שבן־יהודה
535	א' בן־יהודה : כן, אז הוא אומר לי, כך מדברים, אז הוא אומר...
536	א' בר־אדון : בן יהודה רצח...
537	א' בן־יהודה : הוא לא אמר "אביך". הוא אמר "בן־יהודה רצח אותי". אמרתי לו: "מה אתה
538	אומר? איך אתה אומר דברים כאלה?" הוא אומר: "זה גרוע מכך" והוא אומר:
539	"מפני שאני נשארתי חי אחרי שהוא הרג אותי". אמרתי: "מה?" הוא אומר:
540	"בשני דברים". (א) הוא לא הִכְנִיס אותי במילון הגדול; (ב) הוא הִכְנִיס את
541	ההברה הספרדית שלא הייתה לא הברה שלו ולא שלי ולא של רוב היהודים
542	שעמדו לבוא לארץ ישראל, חובבי ציון וכולו". והוא אומר שבזה הוא "הרג את
543	שירתי". הוא אומר: "אומנם אני היום הִיָּבָה [הרב], אני היום שולט". הוא כך
544	אמר לי בפירוש: "אני היום שולט, מסביבי המורים וה' וכל ההשכלה וְמַעֲרַכַת
545	החינוך ובארץ וקוֹצִיוֹנוֹת, הכול. זה הכול מסביב לביאליק ולא לבן־יהודה",
546	דווקא הוא אומר ביאליק. אבל הוא אומר, אבל הוא אומר: "מפני שאני באמת
547	שולט ומפני שכולם הם תלמידיי במידה ידועה, עוד מלמדים את שירת ביאליק

בבתי הספר". הוא אומר: "אני יודע שיבוא היום, והיום דווקא קרוב מאוד ורק	548
מחכים שאני אמות. לא ירצו ללמוד יותר את שירי ביאליק מפני שהם בהמשקל	549
האשכנזי", הוא אומר. וחוף מזה, בן יהודה גם כן היה שולל הגלות והגולה. הוא	550
שלל את הרגש הזה. הוא לא אהב את השירים כמו "עיר ההריגה" וכל יתר	551
הדברים של ביאליק, הפוגרומים וכל הדברים האלה והוא אומר ש"אני נוכחתי	552
בארץ עם הילדים שהם שונאים את השירה של ביאליק שמכריחים ללמוד	553
אותם".	554
א' בר־אדון: מי אמר?	555
א' בן־יהודה: הוא אמר לי שהילדים אמרו לו, ברחוב.	556
א' בר־אדון: ביאליק אמר?	557
א' בן־יהודה: כן. והוא אומר ש' והוא העיד על כך את אחד העם גם כן, שהוא פעם עבר ברחוב	558
וביאליק, הם התאוננו על כך על ההברה ועל הלשון החדשה הפשוטה ועל כל	559
הדברים האלה, והוא אומר ש'אחד העם אמר לו: "מה אתה מדבר? שטויות".	560
הלוא הם דיברו רוסית ביניהם.	561
א' בר־אדון: כן?	562
א' בן־יהודה: לא הייתה לשון משותפת אחרת ביניהם כי אָחד העם שנה את הז'רגוֹ את	563
הידיש, וְבִיאליק לא יכול לדבר איתו עברית, על כן הם דיברו רוסית. אז אומר	564
לו אָחד העם: "מה אתה אומר, הינה עוברים ילדים, תכף נראה", הוא אומר,	565
"אני אצבֹוט ילד באוזנו, נראה מה שהוא יאמר". אז הוא ניגש לילד וצובט את	566
אוזנו, הילד צועק: "חמור!". צועק לו: "חמור!". אז הוא אומר, אז ביאליק	567
אומר לו: "תשאל אותו אם הוא אוהב ללמוד את השירים של ביאליק, אם הוא	568
יכול להקריא". אז הוא שואל, אז הוא עשה פנים מאוסים ואמר: "אנחנו לא	569
אוהבים את ביאליק, מכריחים אותנו".	570
א' בר־אדון: איפה שמעת את הסיפור הזה?	571
א' בן־יהודה: את הסיפור הזה עד כמה שאני זוכר, דומני שסיפר לי את זה אָחד העם בעצמו.	572
בתל אביב, כן בימיו האחרונים.	573
א' בר־אדון: כי לסיפור הזה יש גרסאות שונות	574
א' בן־יהודה: כן?	575
א' בר־אדון: וכל אדם מספר אותו	576
א' בן־יהודה: =אינני יודע, ככה אני שמעתי. וְמִבִּיאליק שמעתי את העניין שהוא שונא את בן־	577
יהודה והוא אמר: "אני לא אסלח לו, לא אחרי מותו ולא אחרי מותי". הוא	578
אמר. "ולא אחרי מותי". והוא אומר: "מפני שהוא פגע בי".	579
א' בר־אדון: ומה בדבר הספרדים שהתחלת לספר, שאמרת שביאליק אמר לך משהו ביחס	580
לספרדית?	581
א' בן־יהודה: להברה הספרדית, הוא אמר לי: "אביך הִכְרִיח את הַיְשׁוּב לדבר בהברה	582
ספרדית".	583
א' בר־אדון: אז אמרת ביחס לספרדים וערבים.	584

א' בן־יהודה: אה כן, הוא אמר שההברה, שההברה של השפה העברית המדוברת היום	585
מיוסדת לא רק על ההברה הספרדית, אלא על הערבית הח'לה. שבן יהודה החיה	586
את העברית החדשה על יסוד הערבית המדוברת, שנשארה השפה המדוברת	587
כאחות העברית. ודרך אגב, בן־יהודה אמר – וזה דבר מעניין מאוד ואני חושב	588
שהיום הזה מתקרב – שהיחסים בין ישראל וערב לא ייקבעו לא על ידי התותח	589
ולא על ידי האטום.	590